

بهر روزی و کامیابی درسایه

همت مضاعف و کار مضاعف

سید محمود طاهری

پیش‌تر و بیش‌تر از کار، خواست و اراده خدا است که سرنوشتها را رقم می‌زند، و اگر او اراده نکند، هیچ کاری به نتیجه نمی‌رسد، و هیچ کوششی سود نمی‌بخشد. بچنین شخصی، به‌خوبی از این نکته آگاه است که: چه بسا عزمها و همتها که بی‌اراده و خواست خدا، هرگز به مرحله عمل در نیامد، و ای بسا عزمها و اراده‌ها که به مرحله عمل درآمد؛ اما به پایان نرسید، و به نتیجه دلخواه نیانجامید؛ لذا با آگاهی از حقیقت یاد شده، کار

توکل بر خدا از آداب کار، توکل کردن بر خداست. آن کسی که در کار و کوشش به یاد خداست، از این نکته آگاه است که:
اگر تیغ عالم بچنبد زجسای
نبرد رگی تا نخواهد خدای
و هیچگاه کار را سبب تام برای رسیدن به اهداف و آرزوهای خود نمی‌داند؛ بلکه بر این باور است که

ما وارد میدان شده‌اند، الآن جلوتر از ما هستند! به خاطر پیگیری، به خاطر خسته نشدن از کار، و اینکه مدیران ارشد، همت خودشان را مصروف این کرده‌اند که کار را رها نکنند. یکی از نقیصه‌های عمده که بنده در بعضی از دولتهامان در طول این سالها مشاهده کرده‌ام، پیگیری نکردن و دنبال نکردن کارهاست. کار را با ذوق و شوق شروع می‌کنند، بعد نصفه‌کاره می‌ماند! چرا؟ چون مدیران حمایت نمی‌کنند، پیگیری نمی‌کنند؛ چه حمایت مالی، چه حمایت اداری، حمایت‌های مدیریتی، تشویق، رسیدگی، برداشتن موانع جزیی از سر راه. گاهی یک مانع جزیی، یک کار بزرگ را مدتها معطل می‌کند؛ تجربه انسان این را نشان می‌دهد. ما دیده‌ایم کارهای بزرگی که متوقف شده، بعد که رفتیم سراغ کار که چرا متوقف شده،

خود را با توکل، آمیخته می‌سازد، و در عین کار و کوشش، تکیه‌گاه اصلی خویش را خدا می‌داند، و نه کار و تلاش. به تعبیر زیبای صائب تبریزی: تا داده‌ام عنان توکل زدست خویش کارم همیشه در گرو از استخاره‌هاست^۱ و نیز به تعبیر حافظ:

تکیه بر تقوا و دانش در طریقت کافری است
راهرو گر صد هنر دارد، توکل بایدهش^۲
ضرورت اتمام کار و پرهیز از
نیمه‌تمام گذاشتن آن

نا تمام گذاشتن کار، و کار را در نیمه راه رها کردن، تفاوت چندانی با انجام ندادن آن، و وقت را به بیهودگی گذراندن ندارد. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید: «ما کشورهای را سراغ داریم که بعد از

۱. دیوان صائب تبریزی، به اهتمام جهانگیر منصور، تهران، سیما دانش، چاپ دوم، ۱۳۷۸، ج ۱، ص ۳۲۸.

۲. دیوان حافظ، تصحیح: غنی - قزوینی، تهران، ققنوس، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۲۳۴.

بردن.^۳ معلوم است که عمل، هنگامی بارور و نتیجه‌بخش است که ادامه پیدا کند. عملی که شخص عامل، زمانی به آن برخیزد و زمانی دیگر آن را فرو گذارد، فایده‌ای برای او ندارد و تنها بر ناتوانی او می‌افزاید. و این بدان جهت است که ترک عمل، گاه به تنبلی و نومیدی می‌انجامد. شروع کردن به کار، آسان و میسر است، و استمرار دادن به آن، در پیش‌تر اوقات، دشوار است، و نتیجه کامل، تنها به ادامه و استمرار کار وابسته است.

تخصص‌مداری در کار

کار بهینه و نتیجه‌بخش، در گرو «کارآگاهی و تخصص» در کارهاست. از پیامدهای گماردن افراد نامتخصص در کارها، اتلاف بیست‌المال، خرج تراشیهای بیهوده و هدر رفتن سرمایه

فهمیدیم یکجا گیر کوچکی وجود داشته، همت نکردند این گیر کوچک را برطرف کنند، این جریان عظیم همینطور متوقف مانده.^۱

حضرت رسول ﷺ فرمود: «الْأَمْوَرُ بِتَمَامِهَا، وَالْأَعْمَالُ بِخَوَاتِمِهَا»^۲ ارزش کارها به تمام شدن آنهاست، و اعمال، به پایانهای آن.

حضرت عیسی مسیح ﷺ فرمود: «ای گروه حواریان! به حق به شما می‌گویم، مردمان می‌گویند: ساختمان به اساس و شالوده آن است، و من به شما چنین نمی‌گویم. من می‌گویم و به حق به شما می‌گویم: آخرین سنگی که بنا می‌گذارد، اساس است؛ یعنی پایان کار و کار را به پایان

۱. (سخنرانی در جمع

خودروسازان).

۲. قرب الاسناد، حمیری، قم، مؤسسة آل‌البیت،

۱۴۱۳ ق، ج اول، ص ۱۹.

۳. معانی الاخبار، شیخ صدوق، تحقیق: علی

اکبر غفاری، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۸

ش، ج اول، ص ۳۳۱.

کار را در ردیف خیانت در کار ذکر کرده است، و تضييع در کار نیز یا از نداشتن تعهد و تقيد به اصول و موازين اخلاقی و نبود وجدان کاری ناشی می‌شود، و یا از آگاه نبودن درباره آن کار و نبود تخصص.

کیفیت‌مداری و محکم‌کاری

کار بی‌کیفیت، تلاش بیهوده و آب در هاون کوبیدن است؛ چرا که چنین کاری بزودی رو به ویرانی نهاده، همه هزینه‌هایی که صرف آن شده است را به باد فنا می‌دهد.

حضرت رسول ﷺ فرمود: «إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا فَلْيَتَّقِنْ؛^۱ چون کسی از شما به کاری دست زند، باید درست و محکم کار کند.»

و باز از آن حضرت است که: «... لَكِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ عَبْدًا إِذَا عَمِلَ عَمَلًا

ملی کشور است، که می‌تواند خسارتهای فراوانی بر پایه‌های اقتصادی جامعه و کشور وارد آورد. نبود تخصص در کارها به‌ویژه در پروژه‌های اقتصادی، یا به عقیم ماندن آن کارها، آن هم پس از صرف هزینه فراوان از بیت المال می‌انجامد، و یا به دلیل نبود محکم‌کاری و کیفیت‌مداری برآمده از عدم تخصص، به تکرار فراوان این پروژه‌ها خواهد انجامید که نتیجه این تکرارها نیز تباه شدن فرصتها، اذیت و آزار شهروندان و نابودی ثروتهای ملی خواهد بود.

امام صادق ﷺ می‌فرماید: «مَا أَبَالِي إِلَيَّ مِنْ اتَّمَنْتْ خَائِنًا أَوْ مُضَيِّعًا؛^۱ از نظر من تفاوتی ندارد که به خائن اعتماد کنم، یا به ضایع‌کننده.» امام صادق ﷺ در این آموزه مهم نابودکردن و تضييع

۲. سفينة البحار، شيخ عباس قمي، مشهد، بنياد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۴۱۸ هـ. ق. چاپ اول، ج ۳، ص ۶۹۳.

۱. تحف العقول، حسن بن علی بن شعبه حرانی، ترجمه: صادق حسن‌زاده، قم، آل علی، ۱۳۸۳ ق. ج سوم، ص ۶۶۶.

کسب جایگاه اقتصادی است، بدون کیفیت بخشی به تولیدات خویش و رعایت محکم کاری، هرگز به امتیازهای یادشده دست نمی یابد. «هرگاه مرکزی تولیدی - یا به طور کلی جامعه ای - به کیفیت بالای محصولات خود شناخته شود، با جذب مشتری و در اختیارگرفتن بازار مصرف، و نیز افزایش سطح تولید و در نتیجه کاهش هزینه ها، باعث رونق و رشد اقتصادی خود می گردد. این مهم، برای جامعه اسلامی، افزون بر آثار مثبت اقتصادی، ارزشی دینی و اخلاقی به شمار می رود، که رعایت آن، رضایت الهی و سود اخروی را نیز در پی دارد.»^۳

اولویت شناسی در انجام کارها

فعالتهای تولیدی را از یک زاویه می توان به دو بخش تقسیم نمود:

۳. اخلاق اقتصادی از دیدگاه قرآن و حدیث، جواد ایروانی، مشهد، دانشگاه علوم رضوی، ۱۳۸۴، ص ۹۷.

أَحْكَمَةً؛^۱ خداوند بنده ای را دوست دارد که چون کاری انجام دهد، محکم کاری کند.»

در حکایت است که: «حضرت علی علیه السلام به مغازه خیاطی رسید، فرمود: «زنان داغدار بر سوگت نشینند، نخها را محکم، و کوکها را ظریف و نزدیک هم قرار ده؛ زیرا من از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: روز قیامت، دوزنده خائن می آید، با پیراهن و ردایی از آنچه دوخته و خیانت کرده [و کیفیت را در آن رعایت نکرده است].»^۲؛ یعنی سند خیانت همراهش خواهد بود.

بی گمان تاجری که در اندیشه رونق کار خویش و فراوانی مشتری و

۱. امالی، صدوق، بیروت، مؤسسة الاعلمی،

۱۴۰۰ ق، ج پنجم، ص ۳۴۴.

۲. مجموعه ورام، ابو الحسین ورام بن ابی

فراس، ترجمه: محمدرضا عطایی، مشهد، بنیاد

پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۴،

چاپ سوم، ج ۱، ص ۹۶.

آدمی واجب است که اعمال و افعال او مقرون به تدبیر و نظم و در نظر گرفتن مقارنات و جوانب باشد، تا امر رعایت اولویت به درستی صورت گیرد. بنابراین، باید پیش از هر چیز، نتیجه کار خود را ارزیابی کند، سپس به کار برخیزد. و چون عامل هر کار، از چنین تأملات و نگرشهایی برخوردار باشد، نیرو و توان خویش را صرف انجام دادن کارهای نیکو و برتر و اعمال مهم و اصلی می‌کند، و کارهای فرعی و غیر مهم را کنار می‌گذارد؛ لذا باید متوجه این امر باشیم که ارزش اعمال از این جهت نیز در نظر گرفته می‌شود. از اینرو عمل اندک، در اوضاع و احوال مناسب و زمان شایسته، گرانباتر از عمل فراوانی است که در وقتی نامناسب صورت گرفته باشد.^۱

نخست، فعالیت‌هایی است که برای تولید کالاها و خدمات مورد نیاز افراد جامعه انجام می‌گیرد و بدون آن، نظام اجتماعی و زندگی مردم مختل می‌گردد. دسته دوم، کارهایی است که برای ایجاد رفاه بیش‌تر یا تولید کالاهای تجملاتی انجام می‌پذیرد. تردیدی نیست که تولیدات دسته اول، به‌ویژه تولیداتی که برای رفع نیازهای اولیه و اساسی است، در اولویت قرار می‌گیرد، و تا زمانی که اقتصاد جامعه توان رفع چنین نیازهایی را نداشته باشد، شایسته نیست سرمایه‌ها و نیروی کار، در راه تولید کالاهای تجملاتی به کار رود، که بیش‌تر مورد استفاده اقلیتی ثروتمند است و توده‌های مردم از آن بهره‌ای ندارند.

این نکته نیز گفتنی است که معیار اولویت دادن در عرصه تولید، منافع عمومی جامعه است، نه مصلحت در صد کمی از ثروتمندان؛ پس بر

۱. الحیاة، ج ۱، ص ۵۹۴.

بی‌گمان، از معیارهای شناختن اولویتها در انجام کار، وجود نیاز راستین به آن کار و تولیدات برآمده از آن است. این در حالی است که نیازهای کاذب با جلوه‌گری‌هایی که دارند - و هر روز با تبلیغات فریبنده شکوفاتر می‌شوند - در بسیاری از اوقات، اولویتهای کشور را از آن خود کرده، شخص و جامعه را از پرداختن به اولویتهای حقیقی و برآوردن نیاز راستین باز می‌دارد. به عنوان مثال: در جامعه‌ای نیاز حقیقی به تولید برنج و گندم باشد؛ در حالی که هزینه‌ها و ثروت ملی، صرف تولید سیگار شود؛ و این یعنی نادیده گرفتن اولویتهای ضرورتها، و پرداختن به کارهای غیر ضروری و یا زیان‌بار. همچنین است اگر بدانیم که اولویت کشور در تولید فلان کالا است؛ اما همچنان آن کالا به کشور وارد شود.

کارهای کاذب و مفت‌خواری؟ یکی از انواع کارهایی که اهل بیت علیهم‌السلام پیروانشان را از دست یازیدن بدان باز داشته‌اند، «کارهای کاذب و مفت‌خواری» است؛ کارهایی که محوریت در آنها تنها سود شخصی است، و از توجه به منافع دیگران، و نیز از مفید و موکد بودن آنها، چشم‌پوشی شده است. در این نوع کارها، معمولاً کوشش، جایگاهی ندارد و شخص در پی ثروت‌های بادآورده است.

«عن محمد بن مسلم عن أبي جعفر عليه السلام أنه سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَتَّقِبِلُ بِالْعَمَلِ فَلَا يُعْمَلُ فِيهِ وَيَدْفَعُهُ إِلَى آخَرَ فَيَرْجِعُ فِيهِ؟ قَالَ: لَا، إِلَّا أَنْ يَكُونَ قَدْ عَمِلَ فِيهِ شَيْئاً؛^۱ محمد بن مسلم از امام باقر عليه السلام درباره کسی پرسید که تعهد

۱. وسائل الشیعه، شیخ حرّ عاملی، قم، مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام لاحیاء التراث، چاپ سوم، ۱۴۱۶، ج ۱۹، ص ۱۲۲.

ندارد؛ چون او خود [روی پارچه] کار کرده است.»

شیخ الرئیس، ابو علی سینا، در واکنش به کارهای کاذب و دروغین می‌نویسد: «همان‌گونه که باید بیکاری ممنوع باشد، باید از رواج کارهایی که زمینه انتقال املاک و منافع را فراهم می‌آورد - بدون اینکه در مقابل این انتقال ملک و منفعت، سودی به طرف مقابل برسد - جلوگیری شود؛ مانند قمار کردن؛ زیرا کسی که قمار می‌کند، در مقابل آنچه برنده می‌شود، سودی به شخص مقابل نمی‌رساند. باید جلوی این‌گونه کارها را گرفت و جامعه را چنان سامان داد که اگر کسی چیزی از دیگران می‌ستاند، در مقابل صنعت و پیشه‌ای باشد و سودی مادی به دیگران برساند. همچنین باید از کارهایی که ضد مصلحت جامعه است جلوگیری به عمل آید؛ مانند آموزش دزدی و

می‌کند کاری را انجام دهد؛ ولی بعداً همان کار را بدون آنکه بخشی از آن را عهده‌دار شود، به دیگری واگذار می‌کند و از این راه منافی تحصیل می‌کند. امام باقر علیه السلام فرمود: نه، [نمی‌تواند چنین کاری را انجام دهد]؛ مگر آنکه قسمتی از کار را خود انجام داده باشد.»

و نیز محمد بن مسلم می‌گوید:
 سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ الْخِيَّاطِ يَتَقَبَّلُ الْعَمَلَ
 فَيَقْطَعُهُ وَيُعْطِيهِ مَنْ يُخَيِّطُ وَيَسْتَفْضِلُ؟
 قال: لا بأس، قد عمِلَ فيه؛ ۱ از امام باقر پرسیدم از مردی که خیاط است و کاری را قبول می‌کند [و خود نیز بخشی از کار را انجام می‌دهد] به این ترتیب که پارچه را خود می‌برد؛ اما دوختن آن را به دیگری واگذار می‌کند، و با این عمل، سودی به دست می‌آورد. حضرت فرمود: مانعی

واسطه‌های زیاد شکل می‌گیرد، می‌کاهد. نیاز واقعی جامعه و امکانات آن را به نیروی انسانی آشکار ساخته، و می‌توان آن را از روشهای مبارزه با اشتغالهای کاذب دانست. در حقیقت، حذف واسطه‌ها و این‌گونه از کارهای کاذب، زمینه‌ساز تعادل در بازار عرضه و تقاضا و تضمین‌کننده قیمت واقعی کالا در تجارت اسلامی و انسانی است، و به رقابت مناسب و صحیح تولیدکنندگان و بنگاههای اقتصادی می‌انجامد.^۲

دلالتی و مانند اینها. نیز باید کارهایی که انسان را از کسب و حرفه و صنعت باز می‌دارد و بی‌نیاز می‌کند و باعث می‌شود که انسان در نظام جامعه شرکت نکند و در آن سهم نداشته باشد، مانند: رباخواری، ممنوع و غیر قانونی اعلام شود؛ چرا که در ربا خواری، شخص رباخوار، ثروت خود را افزایش می‌دهد، بدون آنکه کساری انجام دهد و بخشی از مشکلات جامعه را بر دوش بگیرد.^۱

«در همین راستا باید گفت که: در الگوی داد و ستد اسلامی، حذف واسطه‌های غیر ضروری، امری لازم است. این شیوه، از کمبودهای ساختگی و غیر واقعی کالاها و افزایش بی‌رویه قیمت‌ها و در نتیجه از مفت‌خواری که در اثر وجود

۲. پدیده‌شناسی فقر و توسعه، جمعی از نویسندگان، نظارت و اشراف: محمد حکیمی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۰، ج ۳، صص ۸۰ و ۸۱ (مقاله از: سید هادی حسینی).

۱. الالهیات من کتاب الشفاء، ابن سینا، تحقیق: آیت الله حسن‌زاده آملی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۶، صص ۴۹۷ و ۴۹۸.